

Personene i plante-slektnavnene:

IIIb. Botanikere og samlere S-W, og noen norske fra eksotiske områder

Per M. Jørgensen

Naturhistorisk avdeling, Universitetsmuseet i Bergen, Allégt.41, PB 7800, NO-5020 Bergen pmjorg@broadpark.no

Jeg fortsetter med personer i slutten av alfabetet.

Saussurea DC, fjelltistelslekta, er oppkalt etter den store sveitsiske filosofen og naturforskeren Horace Benedict de Saussure (1740–1799, figur 1), som likte å klatre i høyfjellet og bl.a. besteg Mont Blanc i 1787. Augustin Pyramus de Candolle (1778–1841), som beskrev slekten, var også professor i Genève og ville hedre sin berømte kollega med navnet på fjellplanten fjelltistel (lauvtistel) *Saussurea alpina* (L.) DC (figur 2), en nokså vanlig art også i norske fjelltrakter.

Scheuchzeria L., sivblomslekta, sies å være oppkalt etter den sveitsiske legen og naturforskeren Johan Jakob Scheuchzer (1672–1733, figur 3) som først og fremst var kjent for sine naturhistoriske reiseskildringer fra Alpene. De utkom i Leiden i 1728, straks før Linné kom som student til Nederland, og de vakte berettiget oppsikt. Men det er likevel mer sannsynlig at den er oppkalt etter hans yngre bror, botanikeren Johan Scheuchzer (1684–1738), som var særlig opptatt av graminider, og sivblomst *Scheuchzeria palustris* L. (figur 4) ble oppfattet som en av disse.

Scopolia Jacq., galnebørslekta, er oppkalt etter den tyrolske lege og botaniker Johan(nes) (Giovanni) Anton(io)ius Scopoli (1723–1788, figur 5A) som var en stor beundrer av Linné og skrev en omfattende flora over Kärnten-regionen («Flora carniolica», 1760) i Østerrike. Der hadde han arbeidet som professor i mineralogi ved Bergakademiet i Schemnitz (idag Banská Štiavnica i Slovenia), der også den store østerrikske botaniker Nikolas de Jacquin (1727–1817) var professor. Det var han som kalte opp galnebær *Scopolia carniolica* Jacq. etter Scopoli. Sistnevnte sendte i 1761 og 1763 frø til Linné. På hans gård Hammarby utenfor Uppsala vokser fremdeles *Scopolia carniolica* (figur 5B) som kan spores tilbake til denne importen. Linné undret svært på hva dette var for en plante, og sier

Figur 1 Horace B. de Saussure, koppertrykk etter maleri av Saint Ours.

Figur 2. Fjelltistel *Saussurea alpina*. Foto: Bjørn Moe.

i sitt første brev til Scopoli at den har blomster som *Atropa*, men frukter som *Hyascyamus* (Manktelow 2004), og mens Linné funderte, rakk Jacquin å beskrive slekten (1764).

Figur 3. Johan J. Scheuchzer. Koppertrykk etter portrett av Heidegger 1704.

Sherardia L., blåmaureslekta, er oppkalt etter den engelske botanikeren William Sherard (1659–1728), som hadde studert hos den berømte franske botanikeren Joseph Tournefort (1657–1708) og hadde etablert et stort herbarium som han inviterte tyskeren Johann (John) J. Dillenius (1684–1747) til å kuratere. Sherard testamenterte hele samlingen til Universitetet i Oxford med Dillenius som den første Sherardiske professor i botanikk (1734–1747). Dillenius kom til å få stor betydning for engelsk botanikk, ikke minst når det gjaldt lav (Jørgensen et al. 1994). Det var han som kalte blåmaure *Sherardia arvensis* (figur 6) opp etter sin mesen, og dette navnet tok Linné opp. Linné besøkte selv Oxford og traff Dillenius som ikke var særlig begeistret for denne svenske oppkomlingen med altfor mange nye idéer.

Sibbaldia L., trefingerurtslekta, er oppkalt etter den skotske legen Robert Sibbald (1641–1722, figur 7), den første professor i medisin ved University of Edinburgh. Sammen med Sir Andrew Balfour (1630-1694), grunnla han den botaniske hagen der. Sibbald var en fremtredende botaniker som Linné gjerne ville hedre med en skotsk plante, trefingerurt *Sibbaldia*

Figur 4. Sivblom *Scheuchzeria palustris*. Foto: Anders Lundberg.

procumbens (figur 8) som er nokså vanlig også i norske fjell.

Figur 5. A Johan (nes) (Giovanni) Anton (ius) Scopoli, samtidig koppertrykk. B Galnebær *Scopolia carniolica* i blomst på Linnés Hammarby. Foto: Stephen Manktelow.

Figur 6. *Sherardia arvensis*. Foto: Melissa McMasters, Wikimedia Commons, CC BY-SA 2.0.

Teesdalia R.Br., sandkarseslekta, er oppkalt etter gartneren og botanikeren Robert Teesdale (1740–1804). Han var med og grunnla den berømte Linnean Society i London og utga (1792) en bok om plantene som forekom nær slottet Castle Howard i Yorkshire der han var gartner. Sandkarse *Teesdalia nudicaulis* (figur 9) var en av dem, og Robert Brown, som gjerne ville hedre pionerene i britisk botanikk

Figur 8. Trefingerurt *Sibbaldia procumbens*. Foto: Bjørn Moe.

Figur 7. Robert Sibbald. Koppertrykk av W. H. Lizars etter portrett av J. Alexander.

(se ovenfor), kalte derfor opp planten etter denne relativt ukjente gartneren.

Tofieldia Huds., bjørnebroddslekta, er oppkalt etter engelskmannen Thomas Tofield (1730–1779) fra Doncaster i Yorkshire, en mann vi vet lite om. Han ble titulert som kaptein, men om han var militær eller sjømann, vites ikke. I alle fall sendte han planter til William Hudson (1734–1793), forfatteren av den berømte '*Flora anglica*' (Hudson 1762) som kom i tre opplag på slutten av 1700-tallet, og derfor fikk han bjørnebrodd *Tofieldia pusilla* (figur 10) oppkalt etter seg.

Vahlodea Fr., rypebunkeslekta, er oppkalt etter far og sønn Vahl ifølge autoren (Fries) selv. Faren er den norske botanikkprofessoren i København, Martin Vahl (1749–1804), som i 1770–1774 hadde studert hos Linné (Jørgensen 1999). Han avbildet rypebunke *Vahlodea atropurpurea* (figur 11) i '*Flora danica*' fra sin reise i Norge 1790, og den er gjengitt på minneplaten (figur 12) som er satt opp på hans fødested i Bergen sentrum med et sitat fra ham selv: «Den rige kan ikke glæde seg mere over sine granater end jeg over at betrakte et straa». Sønnen, farmasøyten Jens

Figur 9. Sandkarse *Teesdalia nudicaulis*. Foto: Klaus Høiland.

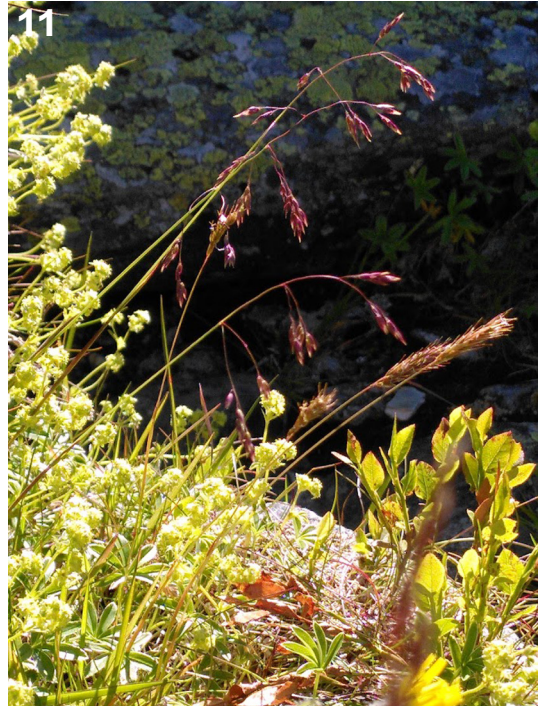

Figur 10. Bjørnebrodd *Tofieldia pusilla*. Foto: Bjørn Moe.

L. M. Vahl (1796–1854), er mindre kjent, skjønt han gjorde store innsatser i arktisk botanikk. Han klarte imidlertid aldri selv å få publisert sitt store verk om Grønlands flora, men manuskriptet kom til nytte da Johan Lange (1890) senere, i 1887–1894, fikk utgitt en oversikt over Grønlands flora. Jens Vahl bodde som ung i perioder på Grønland, og hadde flere barn med en inuittkvinne som nektet å følge med ham tilbake til København da han returnerte i 1836, og det finnes fremdeles etterkommere etter dem på Grønland. I 1838–39 deltok han på den franske 'Gerlache'-ekspedisjonen til Svalbard. Han korresponderte ivrig med Elias Fries som han søkte råd hos, og det er utvilsomt grunnen til at også han ble æret med dette navnet på en plante hans far oppdaget i Norge. Den finnes også på Grønland.

Vulpia C.C. Gmel., ekornsvingelslekta, er oppkalt etter den lite kjente tyske apotekeren Johann Samuel Vulpius (1760–1856) som var virksom i Baden som botanikeren Carl Christian Gmelin (1762–1837) skrev en flora (Gmelin 1805–08) over og oppkalte ham i et gress, ekornsvingel *Vulpia bromoides* (figur 13). Det ser ut til å være viltvoksende og i alle fall bofast på Mosterøy i Ryfylke (Lundberg 2019).

Wahlbergella er oppkalt etter den svenske naturforskeren Peter Fredrik Wahlberg (1800–1877,

Figur 11. Rypebunke *Vahlodea atropurpurea*. Foto: Jan Wessenberg.

Figur 12. *Vahlodea atropurpurea* på minneplaketten på Vahls fødested i Bergen. Foto: Gerd Jørgensen.

Figur 13. Ekorningel *Vulpia bromoides*. Foto: Anders Lundberg.

14A

14B

figur 14A), og ikke som noen tror, den kjente, svenske plantegeografen Göran Wahlenberg (1780–1851). Wahlenberg er først og fremst kjent for sine innsatser i anvendt botanikk, og som tegner til flere plansjer i Palmstruchs kjente billedverk over svensk flora (i utgaven fra 1836–45), men i sin ungdom var han en ivrig feltbotaniker som ofte reiste i det nordlige Skandinavia. Han gjorde en viktig innsats i norsk botanikk da han i 1822 deltok på fysikeren Wilhelm Hisinger (1766–1852) reise i Norge for å kartlegge vegetasjonen. Under denne reisen gjorde Wahlenberg flere viktige funn, bl.a. samlet han bregnen *Diplazium sibiricum* ved Ringebu for første gang her i landet (Berg 1983). Hisinger (1819–31) publiserte også en omfattende liste av planter funnet på Dovrefjell og publiserte dessuten det første «vegetasjonskartet» som overhodet er offentliggjort fra vårt land som avbilder vegetasjonssoneringen på Snøhetta (Jørgensen & Sunding 2007). Det var nok disse innsatsene som fjellbotaniker som Elias Fries ønsket å hedre da han kalte opp blindurt (*Wahlenbergella apetala* = *Silene wahlenbergella*, figur 14B) etter ham.

Woodsia R.Br. er oppkalt etter den engelske arkitekten Joseph Woods (1776–1864) som var en pasjonert botaniker i sin samtid, kjent for popu-

lære bøker om planter han hadde observert på sine reiser (jf. Woods 1850). Dette syntes Robert Brown (se under *Tesdalia*) åpenbart burde hedres med navnet på lodnebregnen *Woodsia ilvensis* (figur 15).

Sluttkommentarer

Som vi ser er det litt av

Figur 14. A Per Frederik Wahlenberg, tegnet av I. Falander. B Blindurt *Silene wahlenbergella*. Foto: Bjørn Moe.

en blandet kompott av slektsnavn vi har i vår flora, og det er jo ikke merkelig siden de er tilkommet under mange århundrer da motene for denne virksomhet skiftet og enkeltforskere hadde sine egne kjepphester, som f.eks. Robert Brown som beriket oss med mange slektsnavn etter mindre kjente og ikke særlig viktige tidlige engelske botanikere. Det er imidlertid påtakelig at der bare er én slekt som er oppkalt etter en norsk botaniker, Martin Vahl (og hans sønn Jens), *Vahlodea*. Der er imidlertid flere norske botanikere som har slekter oppkalt etter seg, enten blant kryptogamene eller i ekstra-europeiske strøk. Jørgensen & Sunding (2007) lister opp hele 27 slekter. Den mest kjente er nok den sydhemisfæriske slekten *Gunnera* L. som er oppkalt etter biskop Ernst Gunnerus (1718–1773) i Trondheim, som aldri var utenfor Europa. Visselig var han en botaniker som Linné beundret, men han var også innblandet i å skaffe Linné en blomsterstand av typearten, *G. perpensa* (figur 16) fra den botaniske hagen i København (Jørgensen 2006), så her er det lett å forstå opphavet til navnet. Det er heller ikke rart at den første botanikkprofessor i Christiania, Christen Smith (1785–1816), har fått en plante fra tropisk Afrika oppkalt etter seg, *Christiana africana* DC (figur 17), for de Candolle trodde hans navn var Christian. Denne samlet Smith selv på en engelsk ekspedisjon til Kongo i 1816, før han døde der av tropefeber.

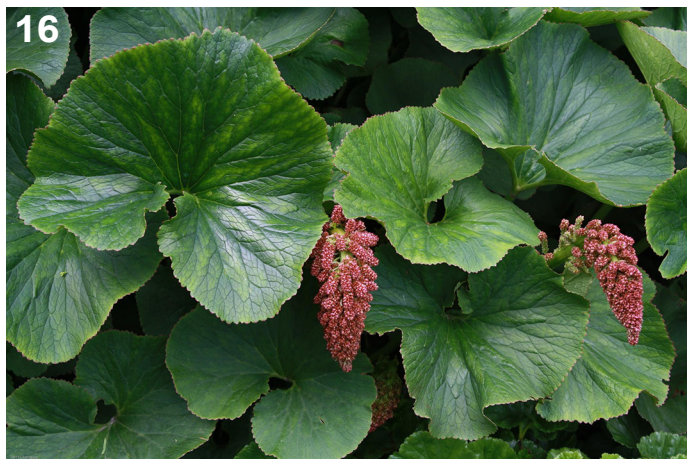
Men det er merkeligere å finne at sogneprest Søren Christian Sommerfelt (1794–1838), hvis botaniske virke begrenser seg til Norge, har en argentinsk tistelliknende kurvplante oppkalt etter seg, *Sommerfeltia spinulosa* Lessing (figur 18), men også dette har en rimelig forklaring. Den tyske botanikeren Christian Friedrich Lessing (1809–1862) reiste i Norge 1828–30 (Lessing 1831) og traff da Sommerfelt i Saltdalen. Året deretter (Lessing 1832) gjorde han en oversikt over kurvblomstenes slekter, og han trengte da noen nye slektsnavn, hvorav han blant annet valgte å hedre

Figur 16. *Gunnera perpensa*. Foto: Julia Halle, CC BY-NC-SA.

Figur 17. *Christiana africana*. Foto: Charles Rakatowao, CC BY-NC-ND.

Figur 15. Lodnebregne *Woodsia ilvensis*. Foto: Bjørn Moe.

Sommerfelt. Han overså at der allerede fantes en lavslekt som Flörke i 1827 hadde foreslått oppkalt etter den skarpsynte kryptogamforskeren. Men navnet for den ganske viktige kurvplanten er blitt konserveret og er stadig i bruk, i motsetning til Flörkes navn.

Om mulig enda verre er det at M.N. Blytt (1789–1862) har sitt navn knyttet til en art i svalerotfamilien Asclepiadaceae (nå redusert til en underfamilie av Apocynaceae), en slekt fra det sørvestre Arabia, *Blyttia arabica* Arnott (figur 19), som også finnes i Øst-Afrika. Denne slekten ble reetablert av Field & Wood i 1983 og arten omdøpt til *Blyttia fruticulosa* (Decne.) D.V. Field. Som sådan kom den inn i flere lokale floraer (se Thulin 2022), men nyere undersøkelser har vist at det korrekte navnet er *Vincetoxicum arabicum* (Arnott) Thulin (Thulin 2022). Blytt var aldri i de trakter og viste aldri noen interesse for den arabiske floraen. Forklaringen er nok at den skotske botanikeren George W. Arnott (1799–1868) ville hedre sin studiekamerat. Han hadde nemlig studert botaniikk hos Alphonse DeCandolle i Genève da Blytt også var der (1831–32), så de kjente hverandre. Det kjedelige er jo at Elias Fries (1839) året etter oppkalte et nordisk gress etter Blytt som *Blyttia suaveolens* (Blytt) Fr., men han visste ikke at det fantes et eldre navn *Cinna latifolia* (Trev. ex Göpp) Griseb. for huldregraset (figur 20), og det er fortsatt det gyldige navnet.

Takksigelser

til alle nevnt i del IIIa samt Mariette Manktelow, Uppsala som har bidradd

Figur 18. *Sommerfeltia spinulosa*. Foto: Mauricio Bonifacio (mbonifa), CC BY.

Figur 19. *Blyttia fruticulosa* (= *Vincetoxicum arabicum*, fotografert i Somaliland, Somalia. Foto: Helen Pickering, med tillatelse..

Figur 20. *Blyttia suaveolens*, dvs. huldregras, i dag bedre kjent som *Cinna latifolia*. Foto: Bjørn Moe.

med bilde av og opplysninger om *Scopolia* på Linnés Hammarby. Takk også til Ib Fries, Botanisk Museum, København og Nancy Janda, Hunt Institute, Pittsburgh for oppklaring av et publisert portrett av König (jf. Jørgensen 2023), som viste seg ikke å være av botanikeren.

Kilder

- Berg, R.Y. 1983. Bekkekjøttfloraen i Gudbrandsdalen. I. Økologiske elementer. *Blyttia* 45(1): 5-14.
- Field, D.J. & Wood, J.R.I. 1983. A new name for *Pentatropis spiralis* auct., and resurrection of the genus *Blyttia*. *Kew Bulletin* 38(2): 215-220.
- Fries, E. 1839. *Novitiae Florae Suecicae*, Mantissa altera. Uppsala.
- Gmelin, C.C. 1805-08. *Flora Badensis Alsatica: et confinium regionum Cis et Transrhena plantas a Lacu Bodamico usque ad confluentem Mosellæ et Rheni sponte nascentes exhibens secundum systema sexuale cum iconibus*, etc. Karlsruhe.
- Hisinger, W. 1819-31. *Antäckningar i fysik och geognosi under resor uti Sverige och Norrige*, hefte I-V. Uppsala.
- Hudson, W. 1762. *Flora anglica, exhibens plantas per Regnum Angliæ sponte crescentes* (...) Londini: Impensis Auctoris: Prostant venales apud. J. Nourse in the Strand, et C. Moran in Covent-Garden.
- Jørgensen, P.M. 1999. Martin Vahl - den første norske botanikkprofessor. *Blyttia* 57(2): 53-60.
- Jørgensen, P.M. 2006. *Gunnera* - Nidarosbispens plante. *Årringen* 10: 15-20.
- Jørgensen, P.M. 2023. Personene i planteslektsnavnene: IIIa. Botanikere og samlere, A-P. *Blyttia* 81:81-88.
- Jørgensen, P.M. & Sunding, P. 2007. *Planteslekter oppkalt etter norske botanikere (før 1964)*. S. 364-367 i: Jørgensen, P.M. (red). *Botanikkens historie i Norge*. Fagforlaget, Bergen.
- Jørgensen, P. M., James, P.W. & Jarvis, C. 1994. Linnean lichen names and their typification. *Botanical Journal of the Linnean Society* 115(4): 261-405.
- Lange, J. 1890. *Conspectus florae groenlandicae*. Oversigt over Grønlands Flora. I: Meddelelser over Grønland, udgivne af Commissionen for Ledelsen af de geologiske og geographiske Undersøgelser i Grønland. Tredie Hefte. I Commision hos C.A. Reitzel, København.
- Lessing, C.F. 1831. *Reise durch Norwegen nach den Lofodden durch Lappland und Schweden*. Berlin.
- Lessing, C.F. 1832. *Synopsis generum compositarum earumque dispositionis novae tentamen, monographis multarum Capensium interjectis*. Berolini: sumptibus Dunckeri et Humblotii.
- Linnaeus, C. 1753. *Species plantarum*. Holmiae, Impensis Laurentii Salvii.
- Lundberg, A. 2019. *Ekornsvingel Vulpia bromoides* i Noreg – utbreiing, økologi og tilstand. *Blyttia* 77(3): 158-168.
- Manktelow, M. 2004. *Scopolia* växer otroligt bra i min trädgård. I Manktelow, M. & Svanberg, I. (red.): *Växter i Linnés landskap*. Uppsala: 38-52.
- Palmstruch, J.W. 1836-1841. *Svensk botanik*, ed. 2, Stockholm.
- Scopoli, J.A. 1760. *Flora carniolica exhibens plantas Carniolæ indigenas et distributas in classes naturales*. Viennæ, sumptibus Joannis Thomæ Trattner.
- Teesdale, R. 1792. *Catalogue of the more rare plants discovered in the neighbourhood of Castle Howard*. Annual report of the Yorkshire Philosophical Society.
- Thulin, M. 2022. *Vincetoxicum arabicum* (Apocynaceae-Asclepiadoideae), a new combination for a species for a species in Arabia and

Africa, and notes on *Rhinolobium*. *Nordic Journal of Botany* e03687.

Woods, J. 1850. *The tourist's flora: a descriptive catalogue of the flowering plants and ferns of the British Islands, France, Germany, Switzerland, Italy, and the Italian islands*. Reeve and Benham, London.

INNI GRANSKAUEN

Å honningsoppe eller ikke honningsoppe

Jan Wesenberg

jan.wesenberg@nhm.uio.no

Blyttia er nå en gang ikke helt uten en «soppfot» å stå på – så selv om soppriket i dag ikke er planteriket, mykota ikke er flora og mykologer ikke er botanikere, så hender det at herværende organ breier seg inn på soppområdet, og har gjort det siden Blyttenes morgen.

Her er et interessant poeng, som årvisst (høstvisst) dukker opp i diverse soppfora på nett, og det er merkbart økende omfang jo flere østeuropeere som tar opphold i landet. Honningsopp er klassifisert som «ikke matsopp» i den norske normlista (NSNF 2022). Samtidig er den betraktet som en av de beste matsoppene i store deler av Øst- og Sentral-Europa (figur 1A).

Årsaken til at det norske soppmiljøet har avspiseligifisert den, er at det har forekommet forgiftninger av allergisk type.

Jeg vil hevde at det fins én årsak til, men at den er etnologisk og derfor komplett usynlig fra innenfor den norske kulturbobla.

Mitt poeng er: det fins også folk som dør av å få i seg nøtter eller skaldyr eller jordbær. Men vi definerer likevel ikke disse produktene som giftige. Det kommer av at vår kultur betrakter disse produktene som «staple food» (basisnæringsmiddel). Alle kommer stort sett i kontakt med dem tidlig i barndommen, og de som er allergiske, vet det. Det blir deres eget private helseproblem og får ingen konsekvenser for samfunnets forhold til nøtter, skaldyr eller jordbær. Det fins ikke noen stor gruppe av voksne mennesker som kan risikere å prøve dem for første gang. Derimot finnes det en stor gruppe voksne mennesker som kan risikere å prøve honningsopp for første gang. Fordi sopp i Norge ikke er staple food. Hadde nøtter, skaldyr og jordbær vært